

ФОНЕТИКО-ОРФОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЙ КАТУЛЛА

Борбенчук І.М.

*Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
anya.poddubnyak@mail.ru*

The paper is focused on the study of phonetic and orthographic features typical of the Latin poetic language. As a result of the analysis of Catullus' poetry – the Roman poet of the 1st century BC – the author systematizes phonetic and orthographic specificities of the archaic forms used in his poems.

Key words: *Catullus, the Latin language, poetry, phonetic and orthographic phenomena.*

У творчості римського поета Катулла (87-54 рр. до н.е.), що нерозривно пов'язана з діяльністю літературного гуртка неотериків, спостерігається часте вживання лексичних форм, що не відповідають нормам класичної латини. Це пов'язано як з варіативністю у правописі періоду I ст. до н.е. та відсутністю усталених загальноприйнятих правил і традицій в орфографії, так і з метричними можливостями латинської мови, зокрема особливостями вживання гексаметру. Важливо, що у класичний період серед граматиків не було відповідної домовленості та спільних пояснень щодо написання багатьох слів. І оскільки латинський правопис був перш за все фонетичним, то існували варіації написання тих чи інших лексем [4, с. 124]. У поезіях Катулла зустрічаються численні фонетико-орфографічні явища, відмінні від норм класичної латини, вжиті з різною метою.

Фонетико-орфографічні зміни стосуються системи вокалізму та консонантизму. Так, у системі вокалізму спостерігаються такі типові явища, як:

1) *монофтонгізація дифтонгів*: **au > o**: форма *oricilla* [25. 2] утворена від *auricula* “вушко”, *colam* [63. 28] від *caulis* “стеблина”; **ae > e**: *celicola* [64. 385] від *caelicola* “небожитель”, *pene* [15. 9] від *paene* “майже”.

2) *чергування голосних у корені*: **o > u**: *convolsus* [62. 40] від *convulses* “спазматичний”; **u > y**: *myrtus* [61; 64] від *murtus* “мирт”; **y > u**: *Durrachium* [36. 15] від *Dyrr(h)achium* “Диррахій, місто в Іллірії”; **e > a**: *lasarpicifer* [7. 4] від *laserpicifer* “той, що утворює лазерпіцій.”

Для системи консонантизму притамані такі фонетичні процеси:

1) *синкопа* – редукція кінцевого або серединного голосного, яка призводить до повного його випадіння. У латинській мові синкопа існувала

як нерегулярне явище лише в серединному або кінцевому складі *i*, як правило, була характерною для народної мови, в літературній мові її намагались уникати. Незважаючи на свій народнорозмовний характер, синкопа ще в античні часи була одним із найзручніших інструментів подолання метричних складнощів у латинському віршуванні [3, с. 304]. Наприклад: *oraculum* [7. 5; 64. 326] від *oraculum* “пророцтво”; *saeclorum* [64.22], *saecelis* [68.43], *saeculum* [43.8], *saecula* [78b.3], *saeculi* [14.23], *saeclo* [1.10] від *saeculum* “вік”; *tegmina* [64] від *tegmen* “покриття”.

2) *рекомпозиція* – явище зворотнє до асиміляції: *ecfututa* [6. 13] замість *effututus* “розбещений”; *subripio* [99.16] замість *surripio* “красти”, *inmerentibus* [54. 7] замість *immerentibus* “незаслужений”.

3) *спрощення* у тексті зареєстровано у таких групах приголосних: **ll > l**: *vilicae* [61. 129] замість *villicae* “господарка”; **exs > ex**: *exilium* [33. 5] замість *exsilium* “вигнання”, *exules* [63] замість *exsules* “вигнанець”; **gn > n**: *magus* [90.1,3] замість *magnus* “великий” (у тексті вжито повну форму *magnus* [91.6]); **mp > p**: *typanum* [63.8; 63.9] замість *tympanum* “тимпан” (у тексті вжито повні форми *tympana* [63. 21; 64. 262], *tympano* [63. 32]); **mm > m**: *imo* [64.125] замість *immo* “навпаки”;

4) *подвоєння l > ll* у корені слова: *loquella* [55. 20] замість *loquela* “мова”; *pilleatis* [37. 2] замість *pileatis* “вільновідпущеник”; *querellis* [66. 18] замість *querela* “скарга”.

5) *усічення* спостерігається у формах **прислівника**: *dein* [5.8; 5.10] замість *deinde* “далі” (у цьому ж вірші вживається повна форма прислівника *deinde* [5.7; 5.9]); *sat* [23. 27] замість *satis* “досить”; *turpi* [91.4] замість *turpiter* “огидно”; та **дієслова**: форма 1 особи Praes.ind.act.: *reduc* [55. 11] замість *reduco* “повертаю”; форма Imperat.praes.act.: *inger* [27.2] замість *ingere* “покласти”.

6) *фонетичні явища, пов'язані з приголосним h*. У класичній латинській мові приголосний **h** практично не вимовлявся. Процес випадіння початкового **h** розпочався ще в архаїчний період, хоча в багатьох випадках його вживання мало фонологічне значення, оскільки сприяло семантичній диференціації слів [2, с. 137]. Письменники різних жанрів сходилися в думці про неприпустимість для літературної мови вживання **h-** у позиціях, не передбачених мовними нормами. Вживання приголосного **h** призвело до таких, зокрема, фонетичних явищ, як: 1) афери́зи у превокальній позиції *aruspicium* [90. 2] від *haruspicium* “ворожіння”; 2) явища гіперкорекції: *harenae* [7. 3] від *arena* “діяство”; 3) епентези: *Tethyi* [66. 70] від *Tetys*

“Фетіда”; 3) випадіння *h* у інтервокальній позиції: *comprendis* [62. 35] замість *comprehendis* “захоплювати”; *nil* [17. 21; 30. 2; 42. 21; 47. 3] від *nihil* “ніщо”; *nilo* [97. 3] від *nihilo* “нічим”; *mi* [14. 9; 30. 8] замість *mihi* “мені”.

7) аспірація звука *c*: *carta* [36.1; 36. 20] від *charta* “папір”; *pulcre* [23. 5], *pulcer* [61.191], *pulcrior* [61.84], *pulcerrima* [64.28; 86.5] від *pulcher*, *chra*, *chrum* “красивий”; *incohata* [35. 13], *incohata* [35. 18] від *inchoatus* “незакінчений”. Однак, форми *sepulcrum* [7, 68.89] *sepulcra* [64. 368; 68. 97], *sepulcris* [96. 1] утворені за правилом від *sepulcrum* “могила”.

Виконаний аналіз фонетико-орфографічних особливостей поезій Катулла дозволяє нам зробити такі узагальнення. По-перше, серед фонетико-орфографічних особливостей у системі вокалізму були зафіксовані явища монофтонгізації дифтонгів та чергування голосного у корені По-друге, для системи консонантизму притаманними є такі фонетичні явища, як синкопа, рекомпозиція, спрощення, подвоєння, усічення приголосних, афереза, гіперкорекція та аспірація. По-третє, фонетико-орфографічні зміни, що мають місце в поезіях Катулла, вживаються з метричних міркувань, надають їм вишукано-урочистого звучання та слугують для архаїзації поезій.

Література

1. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. – М. : Рус. яз., 2000. – 846 с.
2. Корлэтяну Н. Г. Исследование народной латыни и ее отношений с романскими языками. – М. : “Наука”, 1974. – 302 с.
3. Миронова В. М. Латинська мова в Україні XV – початку XVIII століття : монографія / [відп. ред. В.М. Миронова]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2014. – 591 с.
4. Тронский И.М. Очерки из истории латинского языка. – М., Л., 1953. – 270 с.
5. C. Valerii Catulli Carmina. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit R. A. B. Mynors. Oxonii e typographeo clarendoniano. – New York: Oxford University Press, 1958. – 113 s.